

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ З БАТЬКОМ

ДЖЕЖУЛА Тетяна Іванівна - студентка 4 курсу юридичного факультету Академії муніципального управління

Особую актуальность проблемные вопросы регулирования семейных отношений приобрели после проведенной кодификации гражданского и семейного законодательства. Автор поднимает важный вопрос, касающийся правовых оснований проживания ребенка с отцом, так как на сегодняшний день существуют преимущества матери относительно осуществления ею родительских прав. Несоввершенство, противоречие норм украинского семейного законодательства, неодинаковое применение судами норм материального права дают основания утверждать об актуальности выбранной проблематики.

Ключові слова: місце проживання, розірвання шлюбу.

Жити разом – взаємна природна потреба і право матері, батька та дитини. Але іноді різноманітні ситуації стають цьому на заваді. І тоді виникає проблема, де і з ким має жити дитина. Оскільки батьки відповідальні за долю дитини, тому саме вони мають порозумітися між собою з цього питання [1, с. 362].

Розірвання шлюбу між батьками часто призводить до того, що хтось із них з полегшенням чи з сумом стає жити окремо. Поділено меблі, гроші; дуже складно було, але розділили – таки нерухомість. Залишилася неподільною лише душа дитини. Тому наостанок нерідко беруться і за неї.

Аналізуючи справи про розірвання шлюбу, можна дійти до висновку, що частіше з позовами про розірвання шлюбу до суду звертаються жінки. При цьому вони

рідко замислюються над тим, як розірвання шлюбу вплине на дітей. Розуміння того, що діти завжди залишаються з матір'ю, перешкоджає жінці, яка вимагає розлучення, об'єктивно оцінити позитивні та негативні наслідки розірвання шлюбу. Психолог А. Егідес зазначав, що якби мами не були на сто відсотків впевнені у тому, що після розірвання шлюбу діти обов'язково залишаться з матір'ю, їм значно рідше б спадала на думку можливість самого розлучення [2, с. 115].

На практиці при розгляді такої категорії цивільних справ переважне право на залишення малолітньої дитини надається саме матері. У першу чергу, це пов'язано з принципом 6 Декларації прав дитини, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 року [3, с. 138], яким проголошено, що дитина для повного і гармонійного розвитку її особистості потребує любові і розуміння. Вона має, коли це можливо, рости під опікою і відповідальністю своїх батьків і в усякому випадку в атмосфері любові і моральної та матеріальної забезпеченості; малолітня дитина не повинна, крім тих випадків, коли є виняткові обставини, бути розлучена зі своєю матір'ю. Саме на цей принцип у своїх рішеннях посилаються українські суди, визначаючи місце проживання малолітньої дитини разом з матір'ю.

Тому актуальність даного дослідження полягає у тому, аби з'ясувати, чи реально у нашій державі визначити місце проживання дитини з батьком, та які умови для цього необхідні.

Метою даного дослідження є аналіз норм чинного сімейного законодавства, які б дозволяли і передбачали підстави щодо проживання дитини з батьком.

Дане питання опосередковано досліджували: В. Капустинський, З. Ромовська, Н. Шепелева та інші науковці у галузі права.

У більшості випадків батьки малолітньої дитини забувають, що, відповідно до ст. 140 Сімейного кодексу України (далі – СК) [4, с. 35], мати та батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою, а розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини.

У зв'язку з цим, на практиці виникають ситуації, коли між батьками після розлучення виникає спір про те, з ким із них буде проживати малолітня дитина. Можливо, в українському суспільстві переважає хибна думка, що дитина завжди залишається проживати разом з матір'ю?

Згідно з ч. 1 ст. 3 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року [3, с. 139], що ратифікована Україною 27 лютого 1991 року, в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється як найкращому забезпеченню інтересів дитини.

Частина 1 ст. 161 СК України встановлює, що якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування судом.

У свою чергу, ч. 2 ст. 161 СК України чітко визначено, що орган опіки та піклування або суд не можуть передати дитину для проживання з тим із батьків, хто не має самостійного доходу, зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами або своєю аморальною поведінкою може зашкодити розвитку дитини.

Працівник служби у справах дітей проводить бесіду з батьками та відвідує їх за

місцем проживання, про що складає акт спостереження житлово-побутових умов за встановленою формою.

Під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення.

Після обстеження житлово-побутових умов, проведення бесіди з батьками та дитиною служба у справах дітей складає висновок про визначення місця проживання дитини і подає його органу опіки та піклування для прийняття відповідного рішення.

На рівні законодавства встановлено перелік обставин, при наявності яких малолітню дитину не можуть передати для проживання разом з матір'ю. Такими, зокрема, є:

- відсутність у матері самостійного доходу;
- зловживання матір'ю спиртними напоями або наркотичними речовинами;
- аморальна поведінка матері, яка може зашкодити розвитку дитини.

Якщо перші дві обставини не можуть бути досить широко тлумачені, то щодо доказування при розгляді справи аморальної поведінки матері на практиці можуть виникнути запитання.

Законодавець не надав визначення аморальної поведінки, яка може зашкодити розвитку дитини. Проте, загальноприйнятим у суспільстві є визначення аморальної поведінки, як поведінки, що порушує загальновизнані у суспільстві моральні норми та цінності.

Отже, орган опіки та піклування чи суд, який вирішує спір, встановивши у діях матері ознаки аморальної поведінки (заняття проституцією, вчинення злочинів чи адміністративних правопорушень, які з об'єктивної сторони не можуть асоціюватися з поняттям моральності тощо), повинен визначити місце проживання малолітньої дитини разом з батьком.

Проте, наведений вище перелік обставин, при наявності яких дитину не можуть передати для проживання разом з матір'ю, не є вичерпним. Як вже зазначалося вище,

при вирішенні спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення.

У цьому контексті хотілось би зазначити, що підставою для визначення місця проживання малолітньої дитини разом з батьком, а не матір'ю, може бути та обставина, що мати залишила сім'ю та ухиляється від своїх материнських обов'язків.

До 2012 року, якщо батькові і вдавалося отримати позитивні рішення у судах першої та/або апеляційної інстанціях, то вищі суди, керуючись принципом 6 Декларації, практично у 100% випадків дитину залишали з матір'ю. І тільки у 2012 році при перегляді справ Вищий спеціалізований суд України (ВССУ) відійшов від дискримінаційного принципу пріоритету прав матері і прийняв ряд прогресивних рішень на користь батька. При цьому суд керувався Конвенцією про права дитини від 20 листопада 1989 року (Конвенція) і закріпленим у ній принципом найкращого забезпечення інтересів дитини (ухвала ВССУ від 24 квітня та від 11 травня 2012 року), чим докорінно змінив усталену роками практику.

Так, в ухвалі від 11 травня 2012 ВССУ зазначив, що при розгляді справ щодо визначення місця проживання дитини необхідно виходити з балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини і обов'язком батьків діяти в її інтересах. При цьому слід враховувати не тільки принцип 6 Декларації, а й Конвенцію та положення національного законодавства.

Представляючи інтереси батька, на противагу принципу 6 Декларації, доцільно використовувати норми Конвенції, яка будується на доктрині найкращих інтересів дитини і не встановлює дискримінаційних положень щодо пріоритету прав матері на виховання і проживання дитини з нею.

Важливо також у такій категорії спорів акцентувати увагу суду на тому, що Декларація, прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН – не міжнародний договір у розумінні Віденської кон-

венції про право міжнародних договорів та Закону України “Про міжнародні договори України”. Вона встановлює основні принципи у сфері забезпечення прав дитини і носить виключно рекомендаційний характер під час формування внутрішнього законодавства.

Конвенція є міжнародним договором, приєднавшись до якого в 1991 році, Україна взяла на себе зобов'язання щодо забезпечення прав дитини, закріплених у цьому документі. Конвенція – частина законодавства України, як міжнародний договір має пріоритет над національним законодавством, її застосування обов'язкове. Вона ґрунтується на принципах, закріплених у Декларації, і розвиває її положення, встановлюючи зобов'язання для країн-учасниць.

Національне сімейне законодавство, яке будується на основі Конвенції, передбачає, що при вирішенні спору про визначення місця проживання дитини суд виходить з принципу рівності прав і обов'язків обох батьків, віддаючи перевагу тому з них, хто може створити найбільш сприятливі умови для виховання дитини.

Неможливо обійти увагою і роз'яснення постанови Пленуму ВСУ від 12 червня 1998 року, згідно з якою, вирішуючи спори між батьками, які проживають окремо (у тому числі в одній квартирі), про те, з ким із них і хто саме з дітей залишається, суд, виходячи з рівності прав і обов'язків батька і матері щодо своїх дітей, повинен прийняти рішення, що відповідає інтересам неповнолітніх. Незважаючи на те, що постанова в 2007 році втратила чинність, ВССУ та ВСУ досі нею керуються і у своїх рішеннях вказують на необхідність її враховувати судам при прийнятті рішень.

Таким чином, наведений аналіз правових норм, дає підстави стверджувати, що при вирішенні спору щодо місця проживання малолітньої дитини, у першу чергу, повинні враховуватись інтереси самої дитини, а при наявності певних обставин, визначення місця проживання дитини разом з батьком жодним чином не суперечить законодавству та міжнародно-правовим актам.

Категорія справ про визначення місця проживання дитини залишається однією з

АНОТАЦІЯ

Особливої актуальності проблемні питання регулювання сімейних відносин набули після проведеної кодифікації цивільного та сімейного законодавства. Автор піднімає надзвичайно важливе питання, яке стосується правових підстав проживання дитини з батьком, так як на сьогодні існують переваги матері щодо здійснення нею батьківських прав. Недосконалість, суперечність норм українського сімейного законодавства, неоднакове застосування судами норм матеріального права дають підстави стверджувати про актуальність обраної проблематики.

найскладніших, адже від правильного вирішення справи залежить подальша доля дитини. Не може не радувати той факт, що останнім часом спостерігаються позитивні зрушення у судовій практиці. Ще кілька років тому перспектива успіху у подібній справі у суді оцінювалася дуже скептично, то зараз – турботливий батько з грамотно складеним процесуальним документом, підкріпленим солідною доказовою базою, має всі шанси залишити дитину, але для цього потрібно бути готовим пройти кілька судових інстанцій.

SUMMARY

Of particular relevance problem the regulation of family relations became After the codification of civil and family law. The author brings up a very important issue for the legal basis of residence of the child with his father; as of today, there are benefits of mother's exercise of parental rights. Imperfection, Ukrainian conflict rules of family law, unequal application of substantive law by the courts give grounds to assert the relevance of the chosen subject.

Література

1. Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / Зорислава Ромовська. – К.: Правова єдність, 2009. – 500 с.
2. Егидес А. П. Учебник семейных отношений, или Брак без брака. / А.П. Егидес. — М.: АСТ-ПРЕСС, 2006. — 336 с.
3. Конвенція про права дитини, ООН від 20 листопада 1989 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990 р. -№ 1. – Ст. 205.
4. Сімейний кодекс України.-С.: ТОВ «ВВП НОТІС», 2011 – 80 с.
6. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 №2402-111
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 №866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»
8. Сімейне право України: Підручник / За ред. Ю.С.Червоного. – К.: Істина, 2004 – 400 с.